

РЕЦЕНЗИЯ

Докторска дисертация на тема: Възможностите на когнитивно-поведенческата психотерапия за овладяване на депресивни състояния при дислексия на развитието

Докторант: Васка Здравкова

Научен ръководител: проф. д. пс. н. Ваня Матанова

Рецензент: доц. Павлина Петкова, дм

Дисертацията на Васка Здравкова е върху една сериозна и значима тема за практиката на клиничните психолози при работа с подрастващи, където специфични нарушения в когнитивните процеси провокират и депресивни разстройства. Този проблем изисква много добра диагностична оценка, медицинско и психологично разбиране на проблема и устойчива терапевтична работа, за преодоляването му и постигане на възможно най-добра социална адаптация. Здравкова, приема това предизвикателство!

Дисертацията е разработена 170 страници, съдържанието е оформено в три основни глави и подчасти, приложение, цитирани са предимно съвременни 214 литературни източника на латиница и кирилица.

Още в уводната част Здравкова подчертава, че разпознаване на депресията при дислексия на развитието е важно да се разграничи от обичайната депресия без дислексия при деца и юноши. Тя ясно определя, че нейната научна разработка има за цел да даде съществен принос в македонската клинично-психологична практика за изготвяне на модел за ранна диагностична оценка, терапия и подобряване качеството им на живот!

Първата глава е богат обзор върху дислексията на развитието или специфичните нарушения на способността за учене, където съвременните

изследователи определят, че засягат седем области на функциониране. Направен е добър исторически преглед на определенията в професионалната литература, на причините довели до това нарушение, на най-сложните механизми на гностичната интеграция. Описани са трите основни теории, използвани в различните изследвания: фонологична, магноцелуларна и мозъчна теории, както и данни от изследвания със специализирани диагностични тестови задачи. В обзора са дискутирани много противоречиви позиции между медицинските, психологични, социални фактори и проявления на дислексията в динамиката на личностовото развитие на подрастващите. Много добри са обзорните части върху етиология на дислексията, REI модел, клинична картина на дислексията, показатели за дислексия на развитието, емоционален аспект, когнитивни и социално интерактивни теории, профил на ученика с дислексия, класификация, видове дислексия, депресия, гняв при дислексия, емоционални, социални затруднения и перспективи. Обзорът представя добрата информираност на докторантката и нейните възможности да прави теоретични анализи и обобщения, които стават основа на целите и задачите на изследването.

Втората глава представя методологичният подход, базиран на когнитивно-поведенческата психология и терапия, основна цел е да се изследват и съпоставят разликите при лечението с КП Терапия и традиционния подход. Добре са структурирани пет задачи и три хипотези. Изследвани са деца от РС Македония – 64 деца от 7 до 13 години, с леки до умерени симптоми на депресия, разпределени в две групи спрямо приложена СВТ – група и конвенционално лечение ТАУ – група. Много подробно са описани разпределението на участниците по групи, инструментите за изследване (Формулярът за демографски данни, Скалата за депресия на Центъра за епидемиологични изследвания – македонска версия (CES-D македонска

версия), Автоматичната мисловна скала на децата (CATS), Скалата за социално и адаптивно функциониране на деца и деца (CASAFS) и Инструмент от пет отворени въпроса за провеждане на фокус групите, върху които са направи качествени анализи. Приложена е когнитивно-поведенческа психотерапия в 12 сесии, по един час на сесия с продължителност от 12 седмици. Добре са описани основните граници, цели, насоченост към формиране на нови умения, прилаганите специализирани техники, структура на провеждане при всяка сесия, обобщения и попълване на формуляр за оценка. След шестата сесия е проведено тестиране на участниците с психологичните методики. Следващите шест сесии отново са много добре тематично структурирани, винаги има обобщение и анализ на задачите за домашно и постигнатото, на актуалните проблеми, затруднения, на усвоените терапевтични техники и постигнати резултати, обсъждане на нови задачи и лични проблеми на участниците. Всички тези задачи и обсъждания се надграждат по сложност и кореспондират с реалните проблеми и преодоляване на депресията при всеки участник, подобряване на уменията за комуникация и копинг стратегиите за решаване на житейските им затруднения. Много детайлно са представени всички важни стъпки, които професионалистът трябва да следва, рисковите ситуации, в които може да попадне и как да ги преодолява. Много добре са подредени в добра логическа последователност и как трябва да се опишат конкретните задачи на всеки етап от изследването.

Третата глава представя данните от изследването, статистическите анализи (Мултивариантният дисперсионен анализ (MANOVA, ковариационните матрици, Тестът за сферичност на Bartlett), които са подбрани спрямо целите и спецификата на тестовите параметри, интерпретации и обобщения. Най-напред е представен анализ на

демографските данни, участието в двата вида терапия, като в сравнителните анализи няма значими разлики. След това поотделно са представени статистическите анализи спрямо хипотезите. По отношение на хипотеза 1 „е установено значимо различие във всяка група между въздействието на когнитивно-поведенческа терапия и времето, като депресията непрекъснато спада спрямо удължаването на времето за терапия. „Установено е, че групата с приложено лечение както обикновено е по-депресирана от групата с приложена когнитивно-поведенческа психотерапия“, като различията започват от времеви интервал 2 и нараства през етап 3 и етап 4. При хипотеза 2 докторантката установява, че нивото на „негативната автоматична мисъл сред деца с дислексия, получаващи когнитивно-поведенческа психотерапия, е значително по-ниско от тези, получаващи лечение както обикновено“. Отново при 3 и 4 времеви интервал има значимо различие в полза на КП терапия, както и леки влошавания в първите времеви етапа при групата с конвенционална терапия и след това подобрения. По отношение на хипотеза 3, докторантката установява, че между двете групи няма значимо различие по отношение на социалното и адаптивно функциониране, но при групата с КП терапия на всеки етап резултатите се подобряват, докато при контролната група първоначално настъпва влошаване и после бавно подобрение. След това докторантката прави качествен анализ на данните от дискусията в групите, по отношение ефективността на терапията. Повече са се възползвали от терапията тези, които са били в групата с КП терапия, като на преден план те отчитат психологическата информация за терапията, която обяснява взаимовръзките и очакваните ползи. Най-големият ефект е постигнат в намаляване на депресивните равнища и симптоми. Много подробно за всички участници в групата да описани тези промени. Подрастващите отчитат сериозна качествена промяна, след подобряване на разбирането си за дисфункционалните и

позитивни автоматични мисли, придобиване на умения да ги разпознават и трансформират, да подобрят самооценката си, да изградят по-добри умения за общуване с равните, авторитетите и по-добри копинг стратегии. Юношите отчитат сериозно подобряване на своите социални умения и постигане по-добра адаптация в семейството, училището и общността. Много сериозна промяна са постигнали участниците, които са разбрали от когнитивната терапия спецификата на човешките емоции, взаимовръзката между мисленето и поведението, както и ползите от възлаганите задачи за домашно. Считаю, че това е един сериозен практически принос в дисертацията, който показва, че още в юношеска възраст подрастващите с дислексия и депресия могат да разбират и да постигат позитивна промяна с техниките на КП терапия.

В отделна част на дискусия, Здравкова обобщава своите най-сериозни анализи и интерпретации. Много коректно на данните и психотерапевтичната парадигма тя прави обобщени интерпретации за постигнатите позитивни промени на всеки етап от провежданата терапия, спрямо прилаганите когнитивни техники. Тя анализира как юношите постигат поетапни стъпки на подобро разбиране за своя психичен свят и поведение, затова как и какво променят терапевтичните техники, затова как постигнатото разбиране и нови умения поетапно преодоляват тяхната депресия и те започват по-пълноценно социално функциониране. В тази част Здравкова убедително показва, че е постигнала много добри терапевтични умения на когнитивно-поведенчески терапевт в юношеска възраст и специализирани умения за интерпретации на качествена промяна при научното изследване. Докторантката обобщава в отделни подчасти ефектите от изследването за КП терапия при депресивни симптоми, като изключително ценни са обобщените анализи в областите на мисленето, емоциите, социалното и адаптивно функциониране, съдържащи

най-важните аспекти на позитивна промяна. В тази част е направена съпоставка на КП терапия при дислексия с депресивни симптоми при деца от РС Македония с данни от сходни проучвания на чужди автори. Обсъдена е , сериозността на проблема за психичното здраве в общността на подрастващите с дислексия, степента на риск от задълбочаване на депресията, когато не е лекувана, последвалите проблеми във физическото здраве, социално функциониране. Докторантката с много добро чувство за самокритичност определя ползите от своето изследване за терапевтите, ограниченията и конкретизира възможности за подобряване в бъдещи изследвания.

Авторефератът отразява най-съществените части и данни от изследването, анализите, интерпретациите и обобщенията на дисертацията. Съразмерно на добре направените статистически и качествени психологични анализи, в съпоставка с данни от научни изследвания на автори, докторантката оформя четири приноса с теоретичен и научно приложен характер, които са релевантни на данните и направените задълбочени анализи.

Докторската дисертация на Васка Здравкова е много добре разработена спрямо критериите за докторска научна степен, като отразява нейните добри професионални умения за психодиагностика, когнитивно-поведенческа психотерапия и научни анализи, обвързани с практиката от школа на научния ръководител проф. В. Матанова! Пожелавам на докторантката да разгърне професионална школа в своята страна РС Македония!

Нямам критични бележки по същество, отделни технически изрази отразяват спецификата на македонския език, което е доказателство за личното авторство на докторантката. Препоръчвам на Здравкова да:

- Да пише още студия и практическо ръководство, което да подпомогне психолози, психотерапевти, педагози и лекари, които работят с проблемите на дислексия и депресия при подрастващи.
- да популяризира своя научен труд в списания, конференции и повече он-лайн информация, което ще бъде полезно за професионалната общност в страната й.
- да направи опит с университетски преподаватели, за да изнесе курсове в обучителните програми на психолози, психиатри, педагози

В заключение предлагам на членовете на Научното жури да гласуваме заедно на Васка Здравкова образователната и научна степен „Доктор“, научно направление 3.2. Психология (Клинична психология).

12.08.2024

Рецензент:

София

доц. П. Петкова